

Mini galimybių studija:

vietos turizmo plėtra, apjungiant tautinio paveldo produktus, procesus ir objektus Šilutės rajone

Studija, 2020 m., Šilutė

TURINYS

<u>IVADAS</u>	4
<u>SAVOKOS</u>	6
1. <u>SISTEMINIS POŽIŪRIS Į TURIZMĄ</u>	11
2. <u>TURIZMAS KAIP VIENA IŠ SVARBIAUSIŲ ŪKINĖS VEIKLOS SRIČIŲ</u>	16
2.1. <u>Turizmo perspektyvos Lietuvoje</u>	18
3. <u>TEISĖS AKTŲ ANALIZĖ</u>	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
3.1. <u>TURIZMO VALDYMAS LIETUVOS RESPUBLIKOJE</u>	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
3.2. <u>Turizmo sektoriui aktualių dokumentų žemėlapis</u>	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
3.3. <u>Turizmo planavimo dokumentai Šilutės rajono savivaldybėje</u>	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
4. <u>TURIZMO VERSLO IŠVYSTYMO ESAMOS SITUACIJOS ANALIZĖ</u>	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
4.1. <u>Bendras Šilutės rajono savivaldybės socialinės-ekonominės situacijos įvertinimas</u>	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
neapibrėžta.	
5. <u>TURIZMO PLĖTROS IŠTEKLIAI</u>	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
5.1. <u>Gamtos ištekliai</u>	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
5.2. <u>Žmogiškieji ištekliai – Šilutės rajono sertifikuoti tautinio paveldo meistrai</u>	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
neapibrėžta.	
5.3. <u>Žvejybos turizmas</u>	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
5.4. <u>Tautinio paveldo turizmas</u>	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
5.5. <u>Kulinarinio paveldo turizmas</u>	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
5.6. <u>Renginiai</u>	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
5.7. <u>Edukaciniai užsiėmimai</u>	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
5.8. <u>Ekskursijos Šilutės rajone</u>	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
5.9. <u>Turistiniai objektai</u>	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
5.10. <u>Pramogos</u>	Klaida! Žymelė neapibrėžta.
5.11. <u>Uostai</u>	Klaida! Žymelė neapibrėžta.

6. ŠILUTĖS RAJONO ŽUVININKYSTĖS TURIZMO GALIMYBIŲ PASIŪLYMAI**Klaida!** Žymelė
neapibrėžta.
- 6.1. Pasiūlymai konkurencingiems turizmo produktams/ paslaugoms plėtoti**Klaida!** Žymelė
neapibrėžta.
- 6.2. Žuvininkystės sektoriaus pritaikymas turizmui **Klaida! Žymelė neapibrėžta.**
- 6.3. Sritis, kuriose žuvininkystės sektoriaus atstovai gali plėtoti turizmą . **Klaida! Žymelė neapibrėžta.**
- 6.3.1. Apgyvendinimas **Klaida! Žymelė neapibrėžta.**
- 6.3.2. Maistas **Klaida! Žymelė neapibrėžta.**
- 6.3.3. Žvejybos (pesca) turizmas **Klaida! Žymelė neapibrėžta.**
- 6.3.4. Kita veikla bei pramogos **Klaida! Žymelė neapibrėžta.**
- 6.3.5. Turizmo produktų paketai: paveldo keliai..... **Klaida! Žymelė neapibrėžta.**
- 6.3.6. Kultūra **Klaida! Žymelė neapibrėžta.**
- 6.3.7. Teminiai kaimai **Klaida! Žymelė neapibrėžta.**
- 6.3.8. Festivaliai..... **Klaida! Žymelė neapibrėžta.**
7. PASIŪLYMŲ ĮGYVENDINIMO PRIEMONIŲ PLANAS..... **Klaida! Žymelė neapibrėžta.**
8. PASIŪLYMAI TURIZMO RINKODAROS PRIEMONĖMS IR VEIKLAI PLĖTOTI**Klaida!** Žymelė
neapibrėžta.

IVADAS

Europa dėl savo įvairiapusiško garsėja kaip patrauklus turistams žemynas. Tuo tarpu Lietuva kaip savarankiška valstybė yra gana jauna, neturinti ilgalaikės patirties ir gilių tradicijų turizmo paslaugų organizavimo ir teikimo srityje. Per pastaruosius dvidešimt metų Lietuvoje atsiradęs ir besiplėtojantis turizmas, veikiantis komerciniais pagrindais, yra gana nauja ūkio šaka. Šaliai masinis turizmas kaip reiškinyvis dar nėra būdingas. Natūralu, kad čia dar tik formuojasi šiuolaikiškas turizmo sektorius, susiduriantis su būtinybe konkuruoti Europos ir pasaulio rinkose.

Pamario kraštas ir kitos Lietuvos teritorijos pasižymi savo specifika, susijusia su kultūriniais, gamtiniais, istoriniais paveldais; susiklosčiusiomis tradicijomis, būdingoms tik šiam rajonui arba netgi atskirai jo daliai; čia gimusiais ar gyvenusiais įžymiais žmonėmis; tam tikromis meno kryptimis ar veiklos sritimis. Lietuvos mastu rajonas, siekdamas įtvirtinti savo pozicijas turizmo rinkose visų pirma susiduria su lyderiaujančiomis Vilniaus, Klaipėdos, Kauno regionų turizmo pozicijomis, didžiųjų Lietuvos miestų ir kurortų bei kurortinių teritorijų konkurencija. Tačiau būtina atkreipti dėmesį į Šilutės rajono išskirtinumą, autentiškumą ir atrasti tas specifines unikalumo sritis, o jos yra žuvininkystė ir tautinis paveldas, kuris krašte privalo būti puoselėjamas ir tausojamas bei perduodamas žinios turistams ir svečiams.

Taigi, nepaisant aukščiau paminėtų faktorių, Šilutės rajonas turi potencialą didinti turizmo veiklos apimtį ir pajamas iš šio ir susijusių sektorių. Tam visų pirma sąlygas sudaro unikali Šilutės rajono geografinė padėtis, kurioje plėtojamas vandens turizmas atneša ypatingą reikšmę. Be to, kraštas yra tautinio paveldo objektas – žvejų kraštas, todėl puoselėjant ir pristatant kraštą būtina atkreipti dėmesį į šią rajono istoriją, ją išnaudoti, norint pritraukti turistus, investicijas, gerinti infrastruktūrą.

Siekiant didinti rajono patrauklumą turistams, būtinas ne tik turizmo sektoriaus įmonių, bet ir savivaldybės bendradarbiavimas, kuriant bendrus produktus ir paslaugas, išnaudojant kiekvienos srities privalumus ir potencialą.

Būtina vengti atskirų sričių turizmo plėtros programų, būtina jas apjungti į vieną ir planuose įtraukti priemones, skirtas turizmo galimybėms, kompleksiskai ir visais pjuviais išanalizuoti, įvertinti esamą Šilutės rajono turizmo situaciją, numatomas plėtros galimybes. Tokiu būdu turizmo galimybių paieška rajone bus vykdoma planingai, nuosekliai ir sistemingai. Tik toks kompleksiškas rajono

vystymas gali sudaryti palankias sąlygas stabiliam ir subalansuotam ekonomikos augimui, naujų darbo vietų kūrimui, didesnių mokesčių surinkimui ir didesnio turistų srauto pritraukimui.

Siekiant ištirti Šilutės rajono turizmo potencialą žuvininkystės kaip tautinio paveldo objekto, ir identifikuoti turizmo plėtros galimybes, buvo inicijuota Šilutės rajono mini galimybių studija.

Mini galimybių studija: vietos turizmo plėtra, apjungiant tautinio paveldo produktus, procesus ir objektus Šilutės rajone, rengiama, siekiant nustatyti turizmo plėtros tikslus ir uždavinius, susijusius su žuvininkystės tautinio paveldo produktais. Šių veiklų įgyvendinimas pagerintų Šilutės rajono savivaldybės, kaip turistinės vietovės, įvaizdį bei prisidėtų prie turistų srautų didėjimo.

Pagrindinis Šilutės rajono savivaldybės turizmo skatinimo prioritetas – nuoseklus turizmo traukos objektų ir veiklų populiarinimas.

Darbo tikslas: parengti Šilutės rajono žuvininkystės sektoriaus kaip tautinio paveldo turizmo galimybių studiją, kurioje būtų nustatytos Šilutės rajono turizmo plėtros galimybės, prioritetai ir pagrindinės gairės.

Darbo uždaviniai: ištirti ir išanalizuoti Šilutės rajono turizmo potencialą, objektų ir paslaugų esamą būklę; identifikuoti problemas, nustatyti jų sprendimo būdus; išnagrinėti ekonomines ir finansines turizmo sektoriaus plėtros galimybes; numatyti tikslingus plėtros veiksmus ir strategines alternatyvas.

Siekiant parengti kokybišką Šilutės rajono turizmo mini galimybių studiją, buvo remtasi:

- statistiniais turizmo rodikliais;
- Šilutės rajono savivaldybės paslaugų teikėjų viešai prieinama informacija;
- strateginiu Šilutės rajono savivaldybės 2015–2024 plėtros planu;
- Šilutės turizmo informacijos centro tinklalapyje viešai prieinama informacija apie turizmą;
- Lietuvos turizmo rinkodaros 2016–2020 m. strategija;
- galimybių studija „Vakarų krantas“;
- Lietuvos turizmo plėtros 2014–2020 metų programa.

Tikimasi, kad parengta galimybių studija sudarys prielaidas turizmo vystymui Šilutės rajone, įgyvendinti sprendimai didins rajono patrauklumą turistams, kas sąlygotų jų srautų didėjimą, viešnagės rajone trukmės ilgėjimą, taip prisidedant prie rajono pajamų didinimo, subalansuotos ir stabilios ekonomikos kūrimo.

SAVOKOS

Siūlomos sąvokos, susijusios su kultūros turizmo rūšimi

Kultūros turizmas – remiantis Pasaulio Turizmo Organizacijos apibrėžimu, tai tokia turizmo veiklos rūšis, kurioje pagrindinė lankytojo motyvacija yra mokytis, atrasti, patirti ir vartoti turistinėje vietoje esančius materialiuosius ir nematerialiuosius kultūros objektus / produktus. Šie objektai / produktai susiję su visuomenės išskirtinėmis materialiosiomis, intelektualinėmis, dvasinėmis ir emocinėmis funkcijomis, apimančiomis meną ir architektūrą, istorinį ir kultūrinį paveldą, kulinarinį paveldą, literatūrą, muziką, kūrybines industrijas ir gyvas kultūras su jų gyvenimo būdu, verte, sistemomis, įsitikinimais ir tradicijomis. Kultūros turizmo rūšiai priskiriamos turizmo kryptys ir siūlomi jų paaiškinimai:

- **Amatų ir edukacijų turizmas** | Siejama su nematerialiojo paveldo dalimi, kuri Nematerialiojo kultūros paveldo apsaugos konvencijoje apibrėžiama kaip ilginiui nusistovėjusios veiklos (pavyzdžiui, šakočių kepimas, keraminių puodų žiedimas, naminės duonos kepimas, kt.), vaizdai, išraiškos formos, žinios, įgūdžiai, taip pat su jais susijusios priemonės, objektai, žmogaus veiklos produktai ir su jais susijusios kultūros erdvės, kurias bendruomenės, grupės ir kai kuriais atvejais pavieniai žmonės pripažįsta savo kultūros paveldo dalimi;
- **Gastronominis turizmas** | Remiantis Pasaulio Turizmo Organizacija, apibrėžiama kaip turizmo veiklos rūšis, kuriai būdinga lankytojo patirtis, susijusi su maistu ir susijusiais produktais bei veikla keliaujant. Lietuvos atveju aktualiausias gastronominio turizmo dedamosios yra kulinarinis turizmas (autentiškus regiono patiekalus bei gėrimus siūlančių restoranų ir maitinimo įstaigų, barų lankymas, kulinariniai kursai, degustacijos ir kt.) bei aukšto lygio (angl. fine dining) restoranų, maitinimo įstaigų, barų ir kt. lankymas;
- **Genealoginis turizmas** | Siejama su individualių savo ar savo šaknų ieškojimu, susijusių vietų lankymu, siekiu pažinti vietas, kuriose gyveno keliaujančiųjų šeimos nariai, giminaičiai ir protėviai, ir pan.;
- **Gyvosios kultūros pažinimas** | Siejama su lankymusi įvairaus masto etnografinių regionų šventėse, etnologinės kultūros ir folkloro renginiuose, kurių pagrindinis – Dainų šventė, taip pat įvairūs regionuose vykstantys renginiai ir šventės, apimant ir NVO, bendruomenių iniciatyva organizuojamus sambūrius, pasibuvimus ir kt.;

- **Kaimo (agro) turizmas** (angl. agritourism) | Kultūrinio turizmo rūšies kryptis, apimanti poilsį kaimo ūkyje, dalyvavimą jo vykdomoje ūkinėje veikloje, akcentuojant natūralius, organinius ir biologinius aspektus turistų veikloje;
- **Kultūros paveldo objektų lankymas** | Remiantis Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvencija, kultūros paveldo objektai apima paminklus, pastatų grupes ir vietas:
 - Paminklų lankymas (architektūros statinių, monumentaliųjų skulptūrų (pavyzdžiui, istorinių asmenybių) ir tapybos kūrinių, archeologinių elementų ar struktūrų (pavyzdžiui, piliakalnių, pilkapių, aukurų), užrašų, urvinių būstų ir įvairių savybių derinių, turinčių išskirtinę visuotinę vertę istorijos, meno ar mokslo požiūriu, lankymas bei jų lankymas naudojantis kultūros keliais);
 - Pastatų grupių lankymas (atskirų ar sujungtų pastatų, kurie savo architektūra, savo vienoje ar vieta kraštovaizdyje turi išskirtinę visuotinę vertę istorijos, meno ar mokslo požiūriu (pavyzdžiui, dvarai ir pilys), lankymas bei jų lankymas naudojantis kultūros keliais);
 - Vietovių lankymas (žmogaus arba mišrių, gamtos ir žmogaus, sukurtų darinių ir vietovių (įskaitant archeologines vietas), turinčių išskirtinę visuotinę vertę istoriniu, estetiniu, etnologiniu ar antropologiniu požiūriu, lankymas bei jų lankymas naudojantis kultūros keliais);
- **Miestų turizmas** (angl. urban tourism) | Turizmo žodyne apibrėžiama, kaip turizmo kryptis, kuriai būdingas kompleksiskumas, kai atvirose ir uždaroje miesto erdvėje (kultūros paveldo, pramogų, rekreacinėse vietose, sporto, prekybos centruose, kultūros ir meno įstaigose, per renginius bei šventes ir kt.) yra turizmo paslaugų pasirinkimo įvairovė bei kelionės, kurių pagrindinis tikslas lankyti miesto įžymybes, kultūros bei istorijos objektus, kitas turistų traukos vietas;
- **Muziejų lankymas** | Visuomenės, mokslo, edukacijos ir laisvalaikio organizavimo tikslais įgyjančių, populiarinančių ir eksponuojančių žmonijos ir jos aplinkos materialų ir nematerialų paveldą įstaigų lankymas;
- **Naktinis turizmas** | Turizmo kryptis, apimanti naudojimąsi turizmo ir su turizmu susijusiomis paslaugomis ir produktais nakties metu, kaip pavyzdžiui lankymasis naktiniuose baruose ir klubuose, koncertuose, muziejuose, ekskursijose, kine, vykimą į naktinius orientacinius žygius ir kt.;

- **Religinis turizmas** | Siejama su religinės reikšmės vietų, bažnyčių, koplyčių, maršrutų, objektų, švenčių, minėjimų ir kt. lankymu bei siekiu dalyvauti religinę reikšmę turinčioje veikloje (pavyzdžiui, konferencijose, rekolekcijose, stovyklose) ir / ar piligrimystėje;
- **Scenos meno renginių lankymas** | Siejama su įvairių kultūros renginių lankymu, kaip pavyzdžiui, teatrų, gatvėje ir patalpose vykstančių muzikos ir šokių pasirodymų, cirko ir kt.;

Siūlomos sąvokos, susijusios su gamtos turizmo rūšimi

Gamtos turizmas – turizmo rūšis, apimanti natūralių, gamtinių vietų ir atrakcijų lankymą, paprastai vykdant pasirinktą aktyvią ar pasyvią veiklą lauke. Gamtos turizmo rūšiai priskiriamos turizmo kryptys ir siūlomi jų paaiškinimai:

- **Aktyvus judėjimas ir pramogos gamtoje** | Siejama su aktyviu keliavimu ir / ar judėjimu įvairiomis priemonėmis (dviračiais, pėsčiomis, slidėmis ir kt.), pažintiniais, ugdymo, sveikatingumo, sportiniais ir kitais tikslais.
- **Gamtos objektų lankymas** | Įvairių gamtos objektų, kaip pavyzdžiui biologinių, geologinių, ekologinių darinių, objektų ir kt. lankymas.
- **Jūrinis ir pajūrio turizmas** | Turizmo kryptis, apimanti jūros pakrančių ir prieplaukų, kruizinių, privačių laivų ir keltų turizmą, t. y. ant jūros kranto ir jūroje vykstančias veiklas;
- **Paukščių stebėjimas** (angl. bird watching, avitourism) | Turizmo kryptis, apimanti paukščių stebėjimą jų natūraliose buveinėse ir jų identifikavimą, keliaujant už turistui įprastos aplinkos ribų;
- **Ramus poilsis gamtoje** | Siejama su ramaus pobūdžio rekreacija gamtoje, pagal Turizmo žodyną, fizinių, psichinių ir dvasinių jėgų atgavimu lauko sąlygomis;
- **Vandens pramogos** | Turizmo kryptis, apimanti įvairias vandens pramogas ir / ar keliavimą baidarėmis, burlaiviais, plaustais, valtimis ir kitomis plūdriosiomis priemonėmis;
- **Žvejyba ir medžioklė** | Turizmo kryptis, apimanti žuvų ir kitų vandens gyvūnų gaudymą mėgėjiškosios žūklės įrankiais bei medžiojamųjų gyvūnų tykojimą, persekiojimą, gaudymą ar šaudymą vadovaujantis teisės aktais, ekologiniais dėsniniais, etikos normomis ir kultūros tradicijomis.

Siūlomos sąvokos, susijusios su sveikatos turizmo rūšimi

Sveikatos turizmas – asmens keliavimas į kitą šalį turint tikslą išsitiirti, išsaugoti, atstatyti ar sustiprinti sveikatą gaunant sveikatinimo ir / ar sveikatingumo paslaugų, kartu pasinaudojant ir kitoms turizmo paslaugomis (angl. health and wellness tourism), remiantis Lietuvos medicinos turizmo plėtros ir medicinos paslaugų eksperto skatinimo galimybių analize ir rekomendacijomis. Remiantis tuo pačiu šaltiniu, sveikatos turizmą apima:

- **Medicinos turizmas** (kitaip, sveikatinimo turizmas) – asmens keliavimas į kitą šalį, turint pirminį ir pagrindinį tikslą išsitiirti, atstatyti ar sustiprinti sveikatą, gaunant medicinos / sveikatinimo (įskaitant medicininės reabilitacijos, medicinos SPA, odontologijos, slaugos) paslaugų, kartu pasinaudojant ir kitomis turizmo paslaugomis. Šiuo atveju sveikatinimo paslaugos asmeniui suteikiamos asmens sveikatos priežiūros įstaigoje, panaudojant sveikatos priežiūros intervencijas ir technologijas. Tai paprastai apima įrodymais pagrįstą mediciną (angl. medical tourism, health tourism).
- **Sveikatingumo turizmas** – asmens keliavimas į kitą šalį turint tikslą išsaugoti, sustiprinti ar atstatyti sveikatą, gaunant sveikatingumo (sveikatingumo SPA, grožio, fitneso, sveikatos švietimo, sveikos mitybos, jogos, ajurvedos, kt.) paslaugų, kartu pasinaudojant ir kitomis turizmo paslaugomis. Šiuo atveju sveikatingumo paslaugos asmeniui suteikiamos sveikatingumo paslaugas teikiančioje įstaigoje (paprastai ne asmens sveikatos priežiūros įstaigoje), dažniau apima papildomą (komplementarinę) ir alternatyvią (netradicinę) mediciną (angl. wellness tourism). Atitinkamai toliau pristatomos sveikatos turizmo rūšiai priskiriamos turizmo kryptys ir siūlomi jų paaiškinimai.

Sveikatingumo turizmas apima:

- **Grožio SPA paslaugas** (arba sveikatingumo SPA turizmą, angl. wellness SPA tourism);
- **Grožio paslaugas** (kurios apima įvairias kosmetologijos ir grožio procedūras / paslaugas (pvz. injekcijos, plaukų šalinimas, persodinimas, kt.).

Siūlomos sąvokos, susijusios su verslo ir tarptautinių renginių turizmo rūšimi

Verslo ir tarptautinių renginių turizmas – apima komerciniais, verslo ir pan. tikslais vykdomas keliones bei turizmą, turint tikslą vyksti / apsilankyti tarptautiniuose renginiuose

(kaip pavyzdžiui parodose, koncertuose, varžybose ir kt.). Verslo ir tarptautinių renginių turizmo rūšiai priskiriamos turizmo kryptys ir siūlomi jų paaiškinimai:

- **Didelio/ nedidelio masto konferencijos** | Atitinkamai didelio masto konferencijomis laikomos konferencijos, kuriose dalyvauja 500 ir daugiau dalyvių, kitos konferencijos (mažiau nei 500 dalyvių) laikomos nedidelėmis;
- **Didelio masto renginiai** (koncertai, sporto varžybos) | Didelio masto koncertai, sporto varžybos ar kiti teminiai renginiai, pritraukiantys vietas ir užsienio turistus, paprastai organizuojami stadiono tipo erdvėje / objektuose, kuriose išvystyta tam reikalinga infrastruktūra;
- **E-sporto renginiai ir varžybos** | Profesionaliojo sporto krypties, kurioje varžomasi video žaidimų pagrindu (išskiriamos individualaus ir komandinio e-sporto šakos bei įvairios teminės kryptys) renginiai ir varžybos, kurie paprastai vyksta specialiose arenose, dalyvaujant žaidėjams ir sirgaliams;
- **Festivaliai, bienalės, plenerai** | Kompleksiniai daugiaplaniai, dažnai periodiniai renginiai, skirti kokiai nors meno šakai – teatro, kino, muzikos, šokių ir kt.;
- **Organizacijų „darbostogos“** (angl. workation) | Populiarėjanti darbuotojų motyvavimo priemonė, kai visa organizacija ar atskiros jos komandos laikinai (pavyzdžiui, savaitei) persikelia į kitą miestą, kurortą, sodybą, dvarą ar pan., tuo laikotarpiu derinant įprastus darbus su pramoginėmis poilsio veiklomis;
- **Organizacijų išvažiuojamieji susitikimai ir renginiai** | Vietiniai ir tarptautiniai organizuoti verslo įmonių darbuotojų suvažiavimai, renginiai, konferencijos ir kt., vykstantys ne organizacijų būstinėse, o kitose vietose (pavyzdžiui, konferencijų salėse, viešbučių salėse, kaimo turizmo sodybose ir kt.);
- **Tarptautinės parodos** | Remiantis Turizmo žodynu, paroda dažniausiai vienai temai skirtų kokių nors daiktų ar paslaugų rinkinys, pateiktas viešai susipažinti, apžiūrėti, kartais įsigyti. Atitinkamai tarptautinė paroda suprantama kaip viešas skirtingų valstybių dalyvių ir/ ar dalyviams skirtų kokių nors daiktų ar paslaugų rinkinys, pateiktas viešai susipažinti, apžiūrėti, kartais įsigyti;
- **Vaikų ir suaugusių stovyklos** | Organizuotos ir prižiūrimos įvairios teminės veiklos, skirtos organizuotoms vaikų ir suaugusiųjų grupėms, kurį laiką (pavyzdžiui, savaite) gyvenant

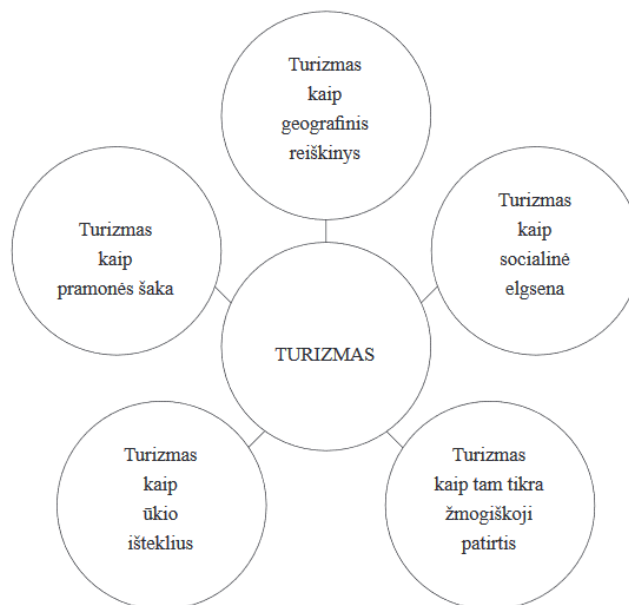
stovyklai tinkamoje vietoje (pavyzdžiui, viešbučiuose, dvaruose, kaimo turizmo sodybose, kempinguose, stovyklavietėse ir kt.).

1. SISTEMINIS POŽIŪRIS Į TURIZMĄ

Turizmą privalu suvokti kaip daugialypį, sudėtingą reiškinį, darantį įtaką įvairiausioms žmonijos veiklos sritims. Mokslas, siekdamas pažinti tokio pobūdžio sudėtingą tikrovę, gali pasirinkti vieną iš dviejų tyrimo būdų.

1) Tirti objekto (reiškinio) vidinę struktūrą, t. y. atlikti analizę objektą padalijant į santykinai paprastesnes sritis, esančias vieno ar kito mokslo interesų lauke.

S. L. Smithas, vieno iš pirmųjų vadovėlių (Smith, 2015; pirmasis leidimas – 1989 m.), skirtų turizmo tyrimų metodologijai, autorius, pasiūlė turizmo visumą tyrimo (analizės) tikslams struktūrizuoti į penkias turizmo raiškos sritis (1 pav.).

1 pav. Penkios turizmo struktūrinės raiškos sritys
Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal Smith¹

¹ Kash, T. J.; Darling, J. R. Crisis Management: Prevention, Diagnosis and Intervention. Leadership & Organization Development Journal, 1998, No. 19 (4)

Turizmas kaip tam tikra žmogiškoji patirtis

Turizmas siejamas su prigimtinio žmogaus siekiu patirti pasaulio pilnatvę, pažinti gyvenimo geografinę ir kultūrinę įvairovę. Tai pagrindinis pažintinio turizmo stimulus. Prisimintina, kad tebevyksta perėjimas iš pramonės visuomenės, kurios pagrindinės vertybės tapatinamos su materialine gerove, į poindustrinę visuomenę, ir svarbesne vertybe tampa gyvenimo pilnatvės siekimas, naujų įspūdžių ir pojūčių patyrimas.

Turizmas kaip socialinė elgsena

Dėmesio centre žmogaus poreikis bendrauti, palaikyti esamus ir megzti naujus ryšius su kitais žmonėmis ir artimoje, ir tolimesnėje geografinėje aplinkoje. Tai vienas iš galingiausių stimulų keliauti, kylantis iš žmogaus socialinės būtybės prigimties.

Turizmas kaip geografinis reiškiny

Turistų srautų kryptys ir intensyvumas neatsiejami nuo turizmo traukos vietų geografinių ypatumų, kaip antai klimato, gamtinės ir biologinės įvairovės. Turizmas kaip ūkio išteklius Šalyse, tapusiose turizmo centrais, turizmas tampa svarbiausiu gyventojų užimtumo ir pajamų šaltiniu. Valstybės laiko turizmą ūkio ištekliumi, rūpinasi jo plėtra, investuoja.

Turizmas kaip pramonės šaka

Visumą organizacijų, tiesiogiai ar netiesiogiai teikiančių paslaugas turistams, veikiančių šalies ar platesniu lygiu, naudinga traktuoti integruotai kaip atskirą pramonės šaką – turizmą. Tai apimtų platų spektrą veiklų, kaip antai turistų apgyvendinimo ir maitinimo, vežimo, valdymo, darbuotojų mokymo, kelionių kūrimo ir pardavimo bei pramogų organizavimo paslaugas, informacijos teikimą. Galima pasirinkti kitą tyrimo būdą, kuris turizmui yra aktualesnis ir produktyvesnis.

2) Objektą (reiškinį) tirti iš jo išorės, t. y. žvelgiant į jį kaip į visumą, tam tikrą sistemą.

Sistema yra suprantama kaip tarpusavyje sąveikaujančių elementų visuma ir būtent jai būdingos savybės, kurių neturi tą visumą sudarantys elementai. Pirmasis pažinimo būdas siejamas su analitiniu, o antrasis su sisteminiu metodais. Abu svarbūs, bet žmonijos istorijoje dominavo

analitinis pažinimo būdas. Tai suprantama, nes analizė veda prie žinių, kurias mokslas pirmiausia ir kaupė, šaltinių. XX a. antroje pusėje žmonija susidūrė su iššūkiu, kuris, pagal 1970 m. pirmą kartą išleistą garsaus futurologo knygą, vadinamas ateities šoku (Toffler, A.Future Shock). Šis vienas iš dažniausiai cituojamų autorių teigė, kad visuomenė išgyvena didžiulius struktūrinius pokyčius, patiria perėjimo nuo industrinio prie poindustrinio gyvenimo būdo sukeliama šoką.

Ateities šokas – tai asmens ar visuomenės psichologinė reakcija į staigius ir radikalius pokyčius, sukeltus sparčios technologijų ir socialinės aplinkos kaitos. Sukrėtimą sukelia realybės ir jos suvokimo žmogaus ar visuomenės sąmonėje neatitiktis, kai nebeužtenka laiko įsisąmoninti, prisitaikyti ir atlaikyti sparčiai didėjantį įvykių, žinių, mokslo ir technologinės informacijos srautų spaudimą. Padariniai gali būti gana skausmingi: A. Toffleris susidariusią padėtį, kai valdžios ir verslo atstovų priimami sprendimai lemtingai vėluoja apibūdino kaip nevaldomą. Kaip nesuvaldomų, žmonijai grėsmingų iššūkių pavyzdys paminėtini neišsprendžiama klimato kaitos problema, globalizacijos padariniai pasauliniam ūkiui, taip pat ir turizmui.

Buvo suvokta, kad sparčios kaitos sukeltoms sudėtingoms problemoms pažinti tradiciniai tyrimo metodai nebetinka, nes:

- skęstama informacijos lavinoje;
- iš principo neužtikrinamas reiškinio kaip visumos supratimas, net jei ir turima žinių apie visumą sudarančius elementus. Tai primena situaciją, apibūdinamą žinomu posakiu: pro medžius nebematyti miško.

Taigi padariniai skaudūs – grimztama į įvairiausias krizes, jos suvokiamos ir sprendimų jas suvaldyti imamasi pavėluotai, krizei jau įsisiūbavus. Buvo prisimintas pagrindinis dar antikos laikų Graikijoje plėtotas sisteminio mąstymo metodas. Svarbu tai, kad informacijai, su kuria dirbama taikant sisteminio tyrimo principus, apdoroti reikia mažiau išteklių, todėl procesas veiksmingesnis. Bet svarbiausia, kaip pabrėžė dar Aristotelis savo „Metafizikoje“, – visuma yra daugiau nei jos dalių suma. Vadinasi, taikant sisteminį požiūrį įžvelgiama tai, ko nepajėgiama aprėpti analitiniu požiūriu. Būtent tai, kad sistemos savybių (socialinių, fizinių ir t. t.) negali paaikškinti jos sudėtinių dalių suma, yra pamatinis holizmo (graikų kalbos žodis holos – visas, pilnas) principas. Ir atvirkščiai, sistema lemia jos sudėtinių dalių veikimą.

Sisteminio požiūrio reikšmė vadyboje

Sistema, kaip teigė žymiausias sisteminio vadybinio požiūrio propaguotojas, vadybos klasikas R. Ackoffas, yra „daugiau nei koncepcija. Tai intelektualaus gyvenimo būdas, nuostata, realybės prigimties supratimas ir jos išaiškinimas“ (Ackoff, 1999). Tai visuma, kurios neįmanoma padalyti į atskiras dalis nepraradus esminių jos savybių. Tolesnė pažintis su sisteminiu vadybiniu požiūriu neįmanoma be R. Ackoffo tyrimų.

XIX a. antroje pusėje ir XX a. pirmoje pusėje skirtingos mokslo sritys patirdavo vis naujų dilemų. Tyrinėtojai, susidūrę su dilema vienoje srityje, matydavo analogišką problemą ir kitose srityse. Buvo suprasta, kad vyraujantis mechanistinis požiūris, pagal kurį pasaulis suprantamas kaip „didelis mechanizmas“, kai kiekviena pasekmė turi savo priežastį, o priežasties ir pasekmės tarpusavio ryšiai tyrinėjami atskirai nuo aplinkos, pasirodė esąs ribotas ir netinkamas naujoms XX a. realijoms paaiškinti. Istorikai pastebi, kad žmoniją išstinkantys sukrėtimai priverčia sparčiau spręsti pribrendusias problemas. Kilus Antrajam pasauliniam karui mokslininkams teko ieškoti būdų didelės apimties logistikos operacijoms valdyti ir kariuomenės bei išteklių judėjimui organizuoti. Priešlėktuvinės gynybos kūrimas Jungtinėje Karalystėje buvo vienas iš svarbiausių stimulų naujam valdymo mokslui – kibernetikai atsirasti. Tapo akivaizdu, kad sudėtingų problemų neįmanoma padalyti į dalis, priskirti jas tam tikroms atskiroms mokslo sritims ir spręsti vien tų mokslų priemonėmis, kaip iki tol buvo įprasta. Tiksliau, reikėjo išsiaiškinti, ar suskaidžius problemą į dalis būtų lengviau išspręsti ją visą? Praktika aiškiai rodė, kad sprendimų dalių sąveika svarbesnė nei nagrinėjimas atskirai. Taigi 1950-aisiais moksliniai tarpdalykiniai tyrinėjimai pradėjo geometrine progresija plėstis, apimdami valdymą, sprendimų priėmimą, informatiką, informacijos apdorojimą, kibernetiką, politologiją ir kt. Netrukus buvo visuotinai pripažinta tezė, kad gretimų sričių mokslininkų tarpusavio suinteresuotumas tirti bendras problemas sisteminiu būdu atveria naujų mokslo plėtros galimybių. Tai ypač svarbu sudėtingiems reiškiniams, prie kurių priskirtinas ir XX a. antroje pusėje suklestėjęs masinis turizmas, suprasti ir valdyti.

Sistemos prigimtis

Prieš aiškinantis, kaip susitelkimas į sistemas keičia pasaulėžiūrą, reikėtų apibrėžti pačią sistemos sąvoką. Sistema vadinamas objektas, kurį sudaro ne mažiau kaip du elementai, susieti vienodo pobūdžio ryšiais. Turinio požiūriu skiriami du elementų tipai:

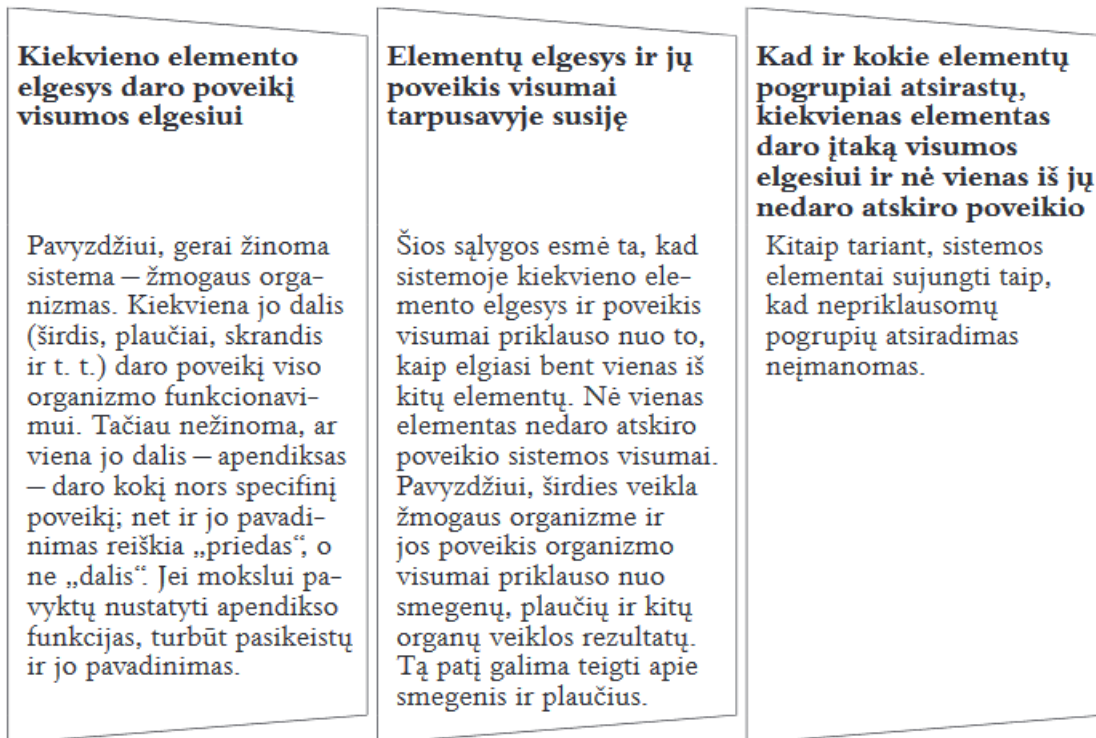
- materialieji, ir
- žinios apie materialiujų elementų būseną.

Elementų jungimo į sistemą principai vadinami sistemavimo kriterijais. Sistemos esmę nulemia elementų ir jų grupių (posistemų) jungimas į bendrą visumą vienodo pobūdžio ryšiais (Ackoff, 1999). Elementų, sujungtų vienodo pobūdžio ryšiais, visuma suformuoja sistemos struktūrą.

Kitaip tariant, sistemos struktūra yra stabilų sistemų elementų ryšių integracijos į visumą rezultatas, užtikrinantis sistemos vientisumą ir jos tapatybę (pavyzdžiui, jei sistemos elementus jungia socialiniai ryšiai, yra socialinė sistema, turinti atitinkamą socialinę struktūrą. Turizmo elementų darinį jungiant sistemą formuojančiais turizmo ar rinkodaros ryšiais, atitinkamai gaunama turizmo ar turizmo rinkodaros sistema, turinti savą struktūrą. Apibūdinant sistemos struktūrą pabrėžiamos šios pagrindinės ypatybės:

- bendras ryšių skaičius (sistemos sudėtingumas); bendras sąveikų skaičius (sistemos stabilumas);
- ryšių dažnis (elementų sąveikos intensyvumas);
- vidinių ryšių skaičius (vidinė sistemos sandara);
- išorinių ryšių skaičius (sistemos sąveika su aplinka, jos atvirumas). Kaip matyti, išvardytos ypatybės nusako esmines sistemos savybes – sistemos stabilumą, sudėtingumą ir kt. Šios savybės labai svarbios apibūdinant turizmo sistemą.

Sistemos elementai turi atitikti tris sąlygas (2 pav.).

2 pav. Sistemos elementų sąveika
Šaltinis: sudaryta autoriaus

2. TURIZMAS KAIP VIENA IŠ SVARBIAUSIŲ ŪKINĖS VEIKLOS SRIČIŲ

Pastaruosiu metu turizmas tapo viena svarbiausių ekonomikos sričių pasaulyje. Turizmas skatina užimtumą, privataus verslo augimą ir šalies infrastruktūros plėtrą. Turizmo sektoriaus plėtra ypač naudinga silpniau išsivysčiusiuose regionuose, kur kitokios plėtros galimybės sunkiai įmanomos. Pastarųjų metų tendencijos rodo, kad be tarptautinės konkurencijos, turizmo pramonė turi prisitaikyti prie besikeičiančios demografinės padėties ir vartotojų poreikių. Kadangi keliauja vis daugiau pagyvenusių žmonių, todėl atsiranda didesnis poreikis specifinėms turizmo formoms bei aplinkai nekenksmingoms veiklos rūšims. Turizmo sektoriaus plėtra svarbi ne tik ekonominiu, bet ir socialiniu požiūriu. Daugelyje pasaulio šalių turizmas yra pagrindinė ūkinės veiklos sritis ir pajamų šaltinis. Lietuvoje pajamos iš atvykstančių turistų yra svarbi visų pajamų uždirbamų turizmo sektoriuje dalis. Svarbu, kad tokiu būdu į šalį pritraukiami užsienio šalių finansiniai ištekliai. Sparčiai plečiantis turizmui pasaulinėje rinkoje, yra svarbu įvertinti, kokia yra turizmo sektoriaus situacija Lietuvoje ir kokios jo plėtros galimybės.

Turizmas tampa viena iš prioritetinių daugelio šalių ūkio šakų. Pasaulio turizmo organizacija pabrėžia, kad 10 proc. bendrojo vidaus produkto pasaulyje sukuria būtent turizmas, be to, viena iš

vienuolikos darbo vietų yra sukuriama turizmo sektoriuje (3 pav.). Turizmas yra trečias pagal dydį ekonominis sektorius pasaulyje.

3 pav. Turizmo ekonominė ir socialinė nauda
Šaltinis: UNWTO²

Pajamos iš turizmo paslaugų eksporto 2017 m. sudarė 30 proc. pasaulinio paslaugų eksporto bei 7 proc. pasaulinio prekių ir paslaugų eksporto. Jungtinių Tautų PTO duomenimis fiksuojamas tarptautinių kelionių augimas per 2018 metus sudarė 6 proc. ir pasiekė 1,4 mlrd.

Turizmas 83 proc. pasaulio šalių yra vienas iš penkių pagrindinių pajamų šaltinių. Sparčiam turizmo augimui didžiausią įtaką padarė globalizacijos procesas, sustiprintas šių socialinių-ekonominių veiksnių: didėjančios gyventojų pajamos ir paveldimas turtas, prailgėjusi gyvenimo trukmė, greitesnis ir pigesnis susisiekimas oro transporto priemonėmis, pagerėjęs įvairių turistinių vietovių pasiekiamumas, intensyvus informacinių technologijų panaudojimas. Sparčią turizmo plėtrą taip pat įtakojo ir bendrosios visuomenės vystymosi tendencijos – turizmas tapo viena iš populiariausių laisvalaikio veiklų. Turizmo plėtra aktuali ir Lietuvoje. Remiantis Lietuvos viešbučių ir restoranų asociacijos 2018 m. ataskaita, 2017 metais visos pajamos iš turizmo sektoriaus Lietuvoje sudarė 2 mlrd. 33,4 mln. eurų ir 4,9 proc. BVP, o turizmo paslaugų dalis visame prekių ir paslaugų eksporte sudarė 4 proc.

Šilutės turizmo informacijos centro duomenimis, maitinimo paslaugas rajone teikia 24 maitinimo įstaigos: 13 Šilutėje, 3 – Kintuose, 2 – Rusnėje, po 1 – Ventėje, Minijoje, Saugose,

² <https://www.frh-europe.org/unwto-tourism-can-protect-and-promote-religious-heritage/>

Vilkyčiuose, Usėnuose ir Švėkšnoje. Apgyvandinimo paslaugas rajone teikia 38 apgyvandinimo įstaigos, iš kurių 27 kaimo turizmo sodybos.

Siekiant išsaugoti žuvininkystės tradicijas bei vystyti su žuvininkyste susijusio tautinio paveldo plėtrą, labai svarbus yra ryšių tarp tradicinių amatininkų ir kaimo turizmo sektoriaus stiprinimas. Būtų puiku, jei toje pačioje kaimo turizmo sodyboje turistai galėtų pamatyti arba pats išbandyti senąsias žvejybos tradicijas, o po to ir paragauti iš žuvies gaminamų patiekalų. Tad būtų tikslinga numatyti mokesčių lengvatas ir kitas skatinimo priemones, kurios leistų kaimo turizmo sodyboms plėtoti žuvininkystės tradicijas. Taip pat vienas iš iškeltų uždavinių turėtų būti tautinio paveldo produktus tarptautinėse parodose, mugėse ir leidiniuose pristatyti kartu su turizmo paslaugomis ir kitais būdais skatinti tautinio paveldo gamintojų ir kaimo turizmo plėtotojų bendradarbiavimą.

2.1. Turizmo perspektyvos Lietuvoje

Agrarinis/Kaimo turizmas/ Tautinis paveldas

Lietuvos agrarinis turizmas yra siejamas su regionuose (kaimo vietovėse) siūlomu su žemės ūkiu susijusių veiklų pasirinkimu, bei ten esančiomis pramogomis ir paslaugomis. Agrarinis bei kaimo turizmas yra tarpusavyje persipynę turizmo tipai. Lietuvos kaimo turizmo asociacijai priklauso apie 400 kaimo turizmo sodybų. Didžioji dalis Lietuvos kaimo turizmo sodybų yra įsikūrusios prie ežerų, upių ar išskirtiniuose gamtos kampeliuose. Taip pat Lietuva turi galias agrarines tradicijas – tai yra potencialas lėto turizmo kryptčiai. Tiek Lietuvos tiek užsienio turistai yra orientuoti ne tik į poilsį kaimo turizmo sodyboje, tačiau yra didelis poreikis papildomoms paslaugoms, kurias gali pasiūlyti Lietuva: ekologiškų produktų gamyba bei įsigijimas, unikali patirtis išbandant ūkio darbus (atsiranda vis daugiau gyvūnų ūkių siūlančių naujas patirtis su avimis, ožkomis, lamomis, danieliais, triušiais, karvėmis ar būriu naminių paukščių), galimybė susipažinti su tradiciniais įnagiais ir įrankiais (ūkiai siūlo ne tik galimybę įsigyti, tačiau taip pat ir pačiam pasigaminti dirbinius iš medžio, nusiausti juostą ir pan.), taip pat tokią galimybę siūlo specializuoti ūkiai (medaus, vaistažolių, ožkininkystės ir kt.). Lietuvoje yra įgyvendinamas projektas, kurio tikslas tradicinį kaimo turizmą padaryti kuo patrauklesnį keliautojams, bei pristatyti Lietuvos agroturizmo paveldą. Projektu yra siekiama pritraukti daugiau turistų į regionus. Agroturizmo produktai kuriami ir pristatomi sodybose, ūkiuose ir muziejuose, kuriuose puoselėjamos žemės ūkio, žuvininkystės, amatų, maisto produktų gamybos ir perdirbimo tradicijos. Pagal projektą yra sudaryta 10 turistinių maršrutų, kurie apima lankomus

ūkius ir sodybas, siūlančias agroturizmo produktus (50 ūkių ir/ar sodybų Lietuvoje).³ Lietuvoje yra išplėtotas kaimo turizmas, kuriame galima rasti ne tik gražų gamtovaizdį, tačiau taip pat lėto turizmo entuziastai gali pasirinkti pramogas susijusias su plaukimu baidarėmis ar valtimis, išmokti gaminti autentiškus patiekalus ar gaminius. Šios turizmo rūšies, bei su ja susijusios infrastruktūros plėtra, ją pritaikant lėtam turizmui, yra ypatingai svarbi dėl turizmo sezoniškumo sumažinimo. Gerai išvystytas kaimo bei agrarinis turizmas, skirtingais metų laikais gali pasiūlyti skirtingus užsiėmimus.

Lietuva yra išlaikiusi galias amatų tradicijas, kurios atskleidžia mūsų tautos identitetą. Į UNESCO reprezentatyvųjį žmonijos nematerialiojo kultūros paveldo sąrašą įrašyta Lietuvos kryždirbystė ir kryžių simbolika, dainų ir šokių švenčių tradicija Baltijos valstybėse, lietuvių sutartinės, polifoninės dainos. Lėtojo turizmo šalininkai gali rinktis iš 30 Tautinio paveldo produkto ženklą turinčių tradicinių lietuviškų amatų – keliaujant protėvių išaustais tradicijų keliais galima susipažinti, bei pajusti iki šiol gyvą lietuvių darbštumą. Lietuvoje yra priimtas įstatymas, kuriuo siekiama užtikrinti tautinio paveldo produktų valstybinę apsaugą, skatinti išsaugoti bei skleisti sukauptą tradicinių amatų patirtį. Įstatymu yra siekiama sudaryti palankias sąlygas tradiciniams amatininkams kurti tautinio paveldo produktus, juos realizuoti ir populiarinti. Tautinio paveldo produktai – nemasinės gamybos sertifikuoti amatininkų dirbiniai, pagaminti rankomis iš tradicinių žaliavų arba naudojant senąsias ar jas atitinkančias naujas technologijas, išsaugant unikalias kokybines gaminių savybes ir sudėtį. Šiuo metu yra sertifikuota 2800 tradicinių gaminių, kuriuos gamina daugiau kaip 800 tradicinių amatininkų. Beveik 200 amatininkų yra atestuoti tradicinių amatų meistrai. Tradiciniai amatai padeda išsaugoti etnines kultūros vertybes. Lietuva, kaip lėto turizmo kryptis ieškantiems autentiškumo, gali būti reprezentuojama kryždirbystės, audimo, medžio drožybos, juvelyrikos gaminiiais ar kulinariu paveldu – turistai ieško ne panašumų tarp skirtingų tautų ar valstybių, tačiau išskirtinumo. Lietuvos tautinio paveldo atstovai puikiai geba suderinti siūlomus produktus ir paslaugas su ypatingai madingomis ekologijos bei natūralumo idėjomis. Tradiciniai amatai, tautinis paveldas yra viena iš alternatyvių lėto turizmo krypčių, kuri gali duoti nemažą teigiamą ekonominę ir socialinę naudą kaimo vietovėms ar regionams. Tačiau, siekiant lėto turizmo plėtros Lietuvos regionuose ar kaimo vietovėse yra labai svarbu orientotis į amatininkų ir kaimo turizmo sektoriaus tarpusavio integraciją. Lėtas keliautojas būtų suinteresuotas apsistoti

³ Agroturizmo produktų vystymas, puoselėjant ūkininkavimo tradicijas. Prieiga: <https://www.atostogskaieme.lt/data/ckfinder/files/pdf-lankomi-ukiai.pdf>

kaimo turizmo sodyboje, kurioje per patirtį galėtų susipažinti su autentiškais dirbiniais ar gaminamais patiekalais (produkcija).

Religinis turizmas/Piligriminiai žygiai

Religija jau labai ilgą laiką yra stiprus motyvas keliauti. Tai patvirtina UNWTO⁴ duomenys - kiekvienais metais apie 300 – 330 mln. turistų apsilanko religinėse traukos vietose, pasaulyje įvyksta apie 600 mln. nacionalinių ir tarptautinių religinių kelionių, iš kurių 40 procentų vyksta Europoje. Taigi, religinio turizmo potencialas yra didelis ir jis kasmet didėja. Vis populiarėjanti autentiškų patirčių, gyvenimo pusiausvyros paieška turizmo sektoriuje skatina turizmo pokyčius. Turizmo pramonė palaipsniui tolsta nuo masinio turizmo ir orientuojasi į tam tikros rinkos vartotojų psichologinių poreikių patenkinimą. Piligriminiai žygiai ar religinės kelionės vyksta pėsčiomis, dviračiais, autobusais, automobiliais, o kelionės programos vis labiau apima elementus, susijusius su kelionės motyvais (pavyzdžiui, aplankant kitas religines vietas kelyje).⁵ Ekspertai nurodo, kad ši turizmo niša yra atsparesnė ekonominiams nuosmukiams, nei bet kuri kita.

Lietuvos atveju statistikos apie religinius turistus (ar piligrimų keliones) nėra, vienintelė orientacinė statistika – 30 tūkst. Šv. Faustinos namelio (Vilniuje) lankytojų.⁶ Tačiau Lietuvoje yra daugiau unikalaus religinio paveldo, bei šventų vietų tikintiesiems - Dievo Gailestingumo šventovė su originaliu Dievo Gailestingumo paveikslu (Vilniuje). Lietuva taip pat turi vieną pirmųjų Marijos apsireiškimo vietų (Šiluvoje), taip pat Europoje yra didelio populiarumo sulaukęs Šv. Jokūbo kelias, kuris yra ir Lietuvoje (Šv. Jokūbo keliai Lietuvoje eina per 40 savivaldybių). 2007 -2013 metais buvo pristatyta popiežiaus Jono Pauliaus II piligrimų kelio programa⁷. Lietuva yra Kryžių kalno ir kitų šventų vietų šalis (Pažaislio bei Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno ansambliai). Iš 20 pagrindinių Lietuvos šventų vietų didžioji jų dalis yra mažesniuose regionuose ar kaimuose, todėl religinis turizmas, bei piligriminiai žygiai yra unikalūs lėtojo turizmo potencialas Lietuvoje, o šios unikalios turizmo nišos pritaikymas lėtajam turizmui būtų puiki perspektyva skatinti regionų ekonomiką. Piligrimai dažniausiai keliauja pėsčiomis, bei jų dienos maršrutas vidutiniškai yra apie 30 kilometrų, tačiau svarbu yra vystyti ir ilgesnius maršrutus, bei infrastruktūros patrauklumą taip, kad keliautojas

⁴ <https://www.frh-europe.org/unwto-tourism-can-protect-and-promote-religious-heritage/>

⁵ Liutikas, D. (2020). Catholic pilgrimage in Europe: Contemporary traditions and challenges. In Religion and Theology: Breakthroughs in Research and Practice (pp. 201-215). IGI Global.

⁶ http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2019/09/PIRMOJI-GAIRE_RT-situacijos-apzvalga.pdf

⁷ Į piligrimų kelią įtraukti svarbiausi sakraliniai objektai (per visą Lietuvą jų įtraukta 14), kuriuos aplankė popiežius Jonas Paulius II per vizitą Lietuvoje. Kartu buvo pristatytas lankstinukas, kuriame pateikiamos temos „Jonas Paulius II ir Lietuva“, „Jono Pauliaus II piligrimų kelias“ ir kiekviena Piligrimų kelio vieta. Jis išleistas keturiomis kalbomis.

turėtų kur apsistoti, pajusti tos vietovės (regiono) kultūrą. Pavyzdžiui tinkamai išvysčius maršrutą iš Kryžių kalno į Šiluvą, sujungiant pagrindines Lietuvos šventoves, bei pritaikius infrastruktūrą – tokia lėta kelionė taptų traukos objektu lėto turizmo mėgėjui. Tačiau problema, kad lėtojo turizmo plėtrai, bei įvaizdžio kūrimui šis potencialas nėra išnaudojamas, nors religinis turizmas, kaip lėtojo turizmo plėtra Lietuvoje, galėtų prisidėti prie užsienio turistų skaičiaus augimo Lietuvos regionuose.⁸

Kultūrinis turizmas - kultūros vertybės ir kultūros paveldo paminklai

Turistų, kurie renkasi kultūrinį turizmą motyvacija yra mokytis, atrasti, patirti ir vartoti turistinėje vietoje esančius materialius ir nematerialius kultūros objektus/produktus. Šie objektai/produktai yra susiję su šalies (regiono ar bendruomenės) skiriamuoju materialiuju, intelektualiniu, dvasiniu ir emociniu bruožų rinkiniu, kuris apima meną, architektūrą, istorinį ir kultūrinį paveldą, kulinarinį paveldą, literatūrą, muziką, kūrybines industrijas ir vietinių gyventojų kultūrą ir gyvenimo būdą, tradicijas. Lietuvoje šis turizmas taip pat yra susijęs su keliavimu neaplenkiant kraštovaizdžio ir gamtos paveldo, tradicijų, išskirtinio gyvenimo būdo, įvykių ir kultūros renginių. Lietuvoje galima rasti beveik 2,3 tūkst. kultūros paveldo paminklų, virš 8,2 tūkst. kultūros vertybių yra saugomos valstybės, daugiau nei 24 tūkst. nekilnojamų bei daugiau nei 7,2 tūkst. kilnojamų kultūros vertybių (aktualūs 2019 metų duomenys).⁹

Didelį turistų susidomėjimą kelia į Jungtinių Tautų Švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (toliau – UNESCO) pasaulio paveldo sąrašą įtraukti: Vilniaus istorinis centras, Kuršių nerija, Struvės geodezinio lanko objektai, Kernavės archeologinė vietovė, taip pat į UNESCO reprezentatyvųji žmonijos nematerialiojo kultūros paveldo sąrašą įrašyta Lietuvos kryždirbystė ir kryžių simbolika, dainų ir šokių švenčių tradicija Baltijos valstybėse, lietuvių sutartinės, polifoninės dainos.¹⁰

Šalia UNESCO paveldo, Lietuva taip pat yra įgyvendinusi projektą, kurio pagalba lėtas turistai gali išsirinkti iš jam patinkančių krypčių bei susipažinti su Lietuvos Sakraliąją medine architektūra. Medinė architektūra itin svarbi Lietuvos architektūrinio įvaizdžio ir palikimo dalis. Tai Lietuvos

⁸ <http://kurkl.lt/wp-content/uploads/2019/09/2019-2020-Vie%C5%A1oji-konsultacija-Religinis-turizmo-skatinimas-Lietuvoje.pdf>

⁹ <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-svietimas-kultura-ir-sportas/lietuvos-svietimas-kultura-ir-sportas-2019/kulturos-paveldas>

¹⁰ UNESCO objektai Lietuvoje. Prieiga: <https://aplinka.lt/unesco-objektai-lietuvoje>

savasties istorijos metraštis, kuriame atsispindi vietos statybos tradicijos, bei regionų architektūros savitumas. Sakralinės architektūros įvairovę papildo ir kitų religijų bei konfesijų statiniai - cerkvės, sinagogos, kinesės, mečetės, kryžiai, stogastulpiai, koplytstulpiai, koplytėlės.¹¹ Taip pat Lietuva yra turtinga pilimis, dvarais, kurių istorija ne tik įkūnija Lietuvos valstybės, jos ūkio, visuomenės ir kultūros raidą, tačiau taip pat atspindi Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės diduomenės išsilimą, jų politines karjeras, kultūrinę aplinką, stilių ar asmeninius gyvenimo niuansus. Projektas „Didikų kelias“ kviečia tiek lietuvius, tiek Lietuvą aplankančius užsienio svečius pažinti atgimstančią Lietuvos dvarų kultūrą.¹² Įvairioms kultūroms, meno kryptims ir architektūros stiliams atvira Lietuva yra sukūrusi unikalią šalies architektūrinį veidą. Gotika, renesansas, barokas, klasicizmas, avangardas – tai tik maža dalis architektūros stilių, kurie atsispindi Lietuvos dvaruose bei pilyse. Minėtų projektų leidiniai, lankytinos vietos, žemėlapiai yra pateikiami skirtingomis kalbomis (Lietuvių, Anglų, Norvegų, Švedų, Latvių). Žydų kultūrinis paveldas išskiriantis Lietuvą visoje Europoje, yra taip pat neatsiejama šalies kraštovaizdžio dalis, kuri yra atpažįstama kiekviename mieste ar miestelyje (yra beveik 100 žydų kultūros objektų visoje Lietuvoje: holokausto istorijos objektai, istoriniai žydų kvartalai, kapinės, memorialai ir muziejai, sinagogos ir kt.).¹³ Platus spektras miestų, architektūros paveldo, Lietuvos istorijos požiūriu yra potencialiai įdomus tiek vietos, tiek užsienio turistui.

Gamtos/Ekologiškas turizmas

Vandens telkiniai, skirtingų spalvų bei atspalvių miškų teritorijos bei šimtametės girios, kuriose yra išlikę archajiški kaimai, pelkės, natūraliai susiformavusios didingos kopos yra tik dalis, mažai žmogaus paliestų gamtos stebuklų, kuriuos Lietuvos gamta gali pasiūlyti turistams ieškantiems harmonijos su gamta. Gamtinio turizmo poreikis auga ypatingai dideliais tempais. Tai yra susiję su gerėjančiu pragyvenimo lygiu, ilgėjančia gyvenimo trukme, žmonių domėjimusi sveikata, nerimu dėl žmogaus daromos įtakos gamtai, žmonių gyvenimo tempu, noru pailsėti bei atrasti gyvenimo pusiausvyrą. Populiarėjantis gamtinis turizmas yra labai svarbus Lietuvai, ypatingai jos regionams. Lietuvoje yra nuostabios gamtinio turizmo vertybės - nacionaliniai ir regioniniai parkai, saugomi gamtos paveldo objektai, ekologinis saugomų teritorijų tinklas¹⁴ – kuris yra nuolat plečiamas¹⁵ (Natura 2000), unikalūs kraštovaizdžiai, reti augalai, paukščių stebėjimas, siūlomos

¹¹ <https://sakralilietuva.lt/>

¹² <https://didikulietuva.lt/didiku-lietuva/>

¹³ <https://www.jewish-heritage-lithuania.org/lt/apie-projekta/>

¹⁴ <https://saugomosteritorijos.wordpress.com/pasaulio-mastu/natura-2000/>

¹⁵ <https://am.lrv.lt/lt/naujienos/pleciamas-natura-2000-teritoriju-tinklas>

unikalios iškylos gamtoje. Lietuvos turizmo plėtros programoje (2014-2020)¹⁶ bei turizmo rinkodaros (2016 – 2020) strategijoje¹⁷ yra nurodyta, kad gamtinio turizmo Lietuvoje pagrindas bei potencialas yra išskirtinis kraštovaizdis ir gamtos vertybių gausa, unikalus ir savitas pajūrio regionas. Prie ekologinio turizmo atskiruose regionuose aktyviai prisideda kaimo turizmas – kurdamas ekologinius turizmo produktus. Lietuva yra įgyvendinusi projektą, kuris yra patrauklus lėtas keliones mėgstančiam turistui – „Lietuvos gamta. Gamta mūsų šaknys“.¹⁸ Šio projekto pagalba turistas gali lengvai rasti informaciją apie lankytinus gamtos objektus (akmenys, atodangos ir konglomeratai, urvai, uolos, duobės, smėlio kopos, medžiai, parkai, piliakalniai, salos, pusiasaliai, vandens telkiniai). Yra pateikiami žemėlapiai, objektų istorija bei įdomūs faktai - visi objektai yra sujungti koordinatėmis. Šio projekto leidiniai yra pateikiami penkiomis kalbomis, taip pat yra sukurtas audio gidas. Lietuvos miško ir žemės ūkininkų asociacija¹⁹ siūlo su gamta susijusias ekskursijas – pateikiami maršrutai, su jais susijusi informacija, ką yra būtina (rekomenduojama) pamatyti tiek su gidu, tiek individualiai.

Lietuvoje galima rasti platų spektrą paslaugų susijusių su ekologiniu turizmu. Turistams siūlomas apgyvendinimas ekologiškose turizmo sodybose, siūlomas vietinis ekologiškas maistas, bei siekiant kiek įmanoma sumažinti poveikį gamtai – siūlomos kelionių motorinėmis priemonėmis alternatyvos (dviračiais, pėsčiomis, vietoje greitaeigių katerių yra siūlomos vandens priemonės, kurios juda vėjo pagalba ir pan.). Žiemos metu sodybos siūlo slidinėjimą, čiuožinėjimą, kinkinius, žygius, tačiau žiemos pramogas teikiančių subjektų skaičius regionuose turėtų būti didinamas, kadangi tai padėtų išspręsti regionų turizmo sezoniškumo problemas. Regionuose įkurti edukacijos centrai siūlo dalyvauti renginiuose, susipažinti su krašto istorija, tradicijomis, papročiais bei kulinariiniu paveldu (vykdomos tokios programos kaip: „Duonos kelias“, „Lino kelias“, kepami šakočiai, gaminamas medus, liejamos žvakės, gaminamos kaukės ir pan.). Kai kurių regionų turizmo sodybos (pvz. Žemaitijoje) siūlo galimybę suorganizuoti vakarienes su to regiono dainomis ir maistu – tai yra unikali patirtis išmokti bei susipažinti su vietinių gyventojų tradicijomis, kulinariiniu paveldu. Šiam turizmo tipui Lietuvoje yra tinkama teisinė bazė, bei išvystyta infrastruktūra – kuri gali patenkinti net didžiausius lėto turisto poreikius.

¹⁶ <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAP/TAPIS.210039/>

¹⁷ Lietuvos turizmo rinkodaros 2016–2020 metų strategija. Prieiga: <http://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/Turizmas/Rinkodaros%20strategija.pdf>

¹⁸ <https://lietuvosgamta.lt/>

¹⁹ Lietuvos miško ir žemės ūkininkų asociacija. Prieiga: <http://miskininkas.eu/gamtinis-turizmas-populiarejanti-pazintis-su-gamta/>

Regionų virtuvė - gastrominis turizmas

Europos, bei Lietuvos regionų iššūkis, kurį siekiama paversti unikalia galimybe, yra žalioji maisto kryptis. Pagal UNWTO²⁰ šiai turizmo veiklai yra būdinga lankytojo patirtis, susijusi su maistu ir susijusiais produktais bei veikla keliaujant. Kartu su autentiška, tradicine ir (arba) novatoriška kulinarija gastrominis turizmas taip pat gali apimti ir kitą susijusią veiklą, pvz., vietinių gamintojų lankymas, dalyvavimas maisto festivaliuose ir maisto gaminimo užsiėmimai. Todėl šios turizmo veiklos prioritetą yra teikiamas regioninėms ir vietos maisto sistemoms, trumposioms maisto tiekimo grandinėms, kurios sudaro galimybes puoselėti sveikesnę gyvenseną bei stiprinti regionų ekonomiką. Gastrominis turizmas populiarėja visame pasaulyje – pinigai skiriami maistui kelionės metu sudaro daugiau nei 25 procentus viso kelionės biudžeto.²¹ Lietuvos siekis yra neatsilikti nuo pasaulinių tendencijų, išnaudoti šį potencialą ir sukurti patrauklų Lietuvos, bei skirtingų regionų gastrominį įvaizdį.

Vietinių regionų maisto produktai yra patrauklūs dėl kelių išskirtinių savybių: pirmiausia skonio ir kokybės, vietos tradicijų, sezoniškumo bei draugiškumo aplinkai ir sveikatai. Tinkamai išvystyta regiono maisto sistemos organizavimo infrastruktūra patenkina suinteresuotų šalių poreikius – regionų savivaldybių, bendruomenių, ūkininkų ar verslo subjektų (nes vis daugiau produkcijos perdirbama, gaminama ir parduodama tam tikroje geografinėje teritorijoje), taip pat turistų, kurie ieško unikalumo, naujų potyrių ir skonių per maistą.

Lietuvą sudaro penki regionai (Aukštaitija, Dzūkija, Suvalkija, Mažoji Lietuva ir Žemaitija), kurių gyventojai skiriasi tiek savo kultūrinėmis ypatybėmis, tiek ir tradiciniais, vietiniais patiekalais, bei gaminama vietine produkcija. Dzūkija yra populiari grybais ir uogomis – regiono gyventojai yra laikomi pasaulio čempionais gaminant grybų patiekalus. Tradicinė baravykų sriuba duonos kubile šiame regione gaminama dar nuo 17 amžiaus. Aukštaičiai garsėja savo bulviniais patiekalais. Suvalkija – mėsos kraštas (rūkomi tradiciniai skilandžiai). Mažajoje Lietuvoje įvairiausiais būdais gaminama žuvis. Žemaitijos regionas didžiuojasi košėmis, vėžiais ir tradiciniu kastiniu. Lietuvoje yra įgyvendintas projektas ir pateikiamas „GASTROliavimo po Lietuvą GIDAS“²², kuriame yra pristatoma Lietuvoje galimų patirti skonių įvairovė, bei gastrominiai renginiai. Skirtinguose Lietuvos

²⁰ <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284420957>

²¹ World food travel association. Prieiga: <https://worldfoodtravel.org/news-the-economic-impact-of-food-tourism/>

²² <https://www.lithuania.travel/uploads/ckeditor/default/0001/02/387d561268a4a2ec5d8a1a76f434498174511fc5.pdf>

regionuose, galima paragauti netikėtų patiekalų, gaminamų pagal krašto tradicijas, gamintojų fantaziją – kas leidžia patenkinti lėto turistų poreikius per maistą. Lietuvoje tiek vietinis tiek užsienio turistai gali išbandyti vėžių uodegėlių sriuba, pagrabines bandeles, dilgėlių skonio ledus, gintaro arbatą, fazanų sūtinukus, stručių kiaušiniene, saldinius su alumi, kibirius su sraigiena, net apelsinų sriubą. Tokių ir panašių patiekalų galima rasti įvairiausiose Lietuvos vietovėse, o pagal pomėgius ir poreikius susidarius gastronomicinį maršrutą – įspūdžiai bus nepamirštami.

Visame pasaulyje šiuo metu yra kuriamos strategijos kaip plėtoti teritorijų kulinarinį identitetą ir skatinti regionuose tokius pasiūlymus, pagal kuriuos jų gastronomija ir išskirtinumas galėtų daryti didelę įtaką turistų apsisprendimui atvykti. Siekiama pritraukti gastronomijos turistus, kurie nori patirti vietų kultūrą, susipažinti su patiekalų ar produktų gamintojų tradicijomis ar išbandyti naują patirtį gaminant. Šiai dienai Lietuvos regionuose, kaimo ir turizmo sodybos, bei maitinimo įstaigos siūlo platų spektrą šių paslaugų.